

intelektualno in obenem človeško vezivo, ki to monografijo, kljub raznorodnosti, uspešno drži skupaj.

Nina Vobič Arlič

**Boris Vežjak: Sproščena ideologija Slovencev. O političnih implikacijah filozofema »sproščenost«. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2007
108 strani (ISBN 978-961-6455-42-8), 12 evrov**

Knjiga Borisa Vežjaka *Sproščena ideologija Slovencev* predstavlja analizo uporabe in pomena pojma *sproščenost*, ki se je, kot ugotavlja avtor, v slovenskem političnem, pa tudi medijskem diskurzu uveljavil zlasti v predvolilni kampanji leta 2004 in po državnozborskih volitvah tega leta, torej v obdobju vlade Janeza Janše. Avtor precej sporadično, torej brez natančneje razdelane metodološke razlage, kamor sodi tudi določitev časovnega okvira raziskave, analizira različne medijske tekste. Prevladujejo časopisni članki, objavljeni, kot bralec lahko zgolj sklepa iz zapisa ob koncu Zahvale, do septembra 2006.

Avtor že v uvodu predstavi *tri interpretativna branja* tega političnega fenomena. Prvo branje *sproščanje* obravnava *kot ideološki in tudi volilni slogan*, s pomočjo katerega si je politična desnica utrla pot do oblasti. *Sproščanje*, ugotavlja avtor, je mogoče brati tudi kot *relativno nerefektiran koncept političnega poziva in kulturnega buditeljstva*. Izvorno pa je po Vežjaku sproščanje *filozofski koncept*, ki temelji na Heideggerjevem pojmovanju *Gelassenheit*, ki pa ga »intelektualna desnica okoli Nove revije /.../ arbitrarno nadgrajuje za trenutne politične potrebe mobilizacije ljudi«. Avtor ugotavlja, da so omenjene tri funkcije med seboj povezane v *poseben tip ideologije*, ki temelji na vsebinski izmuzljivosti koncepta *sproščenosti*.

Izvorna Heideggerjeva *Gelassenheit*, ugotavlja Vežjak, je namreč zapleten filozofski koncept, obtežen s številnimi konteksti. Slovenski filozofi so *Gelassenheit* prevajali na različne načine (npr. po Tinetu Hribarju »opuščenost«), čeprav se je zaradi pogostosti uporabe uveljavil prevod »sproščenost«. Ta pojem je prevzel, po svoje artikuliral in za slovenske potrebe prikrojil del kroga razumnikov, ki so konec 80. let prejšnjega stoletja sodelovali pri ustvarjanju Nove revije, leta 1999 pa ustvarili zbornik *Sproščena Slovenija*. Ta zbornik, je prepričan avtor, je retroaktivno postal manifest Janševega dviga na oblast, ki je pravzaprav »filozofsko inspirirano in podprto delo novorevijašev«. Avtor ugotavlja, da so se namreč prav ti novorevijaški razumniki pred parlamentarnimi volitvami 2004 skozi Zbor za republiko odločili podpreti desno politično opcijo. Ponudili so ji zapleten filozofski program, ne da bi razložili, kakšne korenine ima. Vežjak je zato prepričan, da je koncept *sproščenosti* dobil svoje imitatorje v politiki in se z umikom od svojih korenin bistveno spremenil.

Sproščenost se je kot *ideologem in slogan*, poudarja avtor, artikuliral zlasti v okviru Zbora za republiko z idejnim vodjem dr. Petrom Jambrekom, ki je tako hkrati postal tudi »najpomembnejši nosilec in inseminator diskurza o sproščanju«, po pogostosti uporabe pojma mu sledi, ugotavlja Vežjak, Dimitrij Rupel. Za obdobje pred parlamentarnimi volitvami 3. oktobra 2004 se že pokaže vsebinska izmuzljivost pojma *sproščenosti*. Avtor naniza različne vsebinske poudarke: *sproščanje* kot imaginarno osvobajanje ideoloških spon in odpiranje Evropi, tržno gospodarstvo, način odprtosti družbe, poseben vidik komunikacije med strankami ali ljudmi, politično strankarsko »klimo«, odprtost razprave, spravni odnos do preteklosti, pravna in socialna država, enakost pred zakonom.

Pojem postane pomensko še bolj heterogen po volitvah, na katerih je zmagala Janševa SDS, ko se hkrati spremenil v *politični program*. Vežjak poudarja, da je na tem mestu *sproščenost* iz

»modnega političnega slogana« skušala postati »vsebina«. Postala naj bi sinonim za spremembe in predrugačenje pogledov na sfere javnega in družbenega življenja v državi: šolstvo in vzgojo, medije, ekonomijo, zunanjo politiko. *Sproščenost*, ugotavlja Vežjak, se je spremenila v sinonim za zlato dobo Slovencev skozi nekakšno »demokratsko revolucijo«.

Koncept *sproščenosti* pa tudi po Janševem prihodu na oblast, je prepričan Vežjak, ob različnih priložnostih ustreza vsebinski nedoločnosti in izmuzljivosti ideologema. V tem smislu se pojavlja na primer v pomenu spravljenosti z narodovo preteklostjo ali v pomenu nadstrankarskega razmišljanja. Izmuzljivost pojma, nadalje ugotavlja avtor, je značilna tudi za zunanjo politiko v času analize. Vežjak na primer citira zunanjega ministra Rupla, ki naj bi šele v vladi Janeza Janše lahko uresničeval *sproščeno politiko* in se *sproščeno pogovarjal* »s katerim koli zunanjim ministrom«, vendar hkrati v času množičnih nasilnih protestov zaradi objave karikatur preroka Mohameda nasprotuje preveč »sproščenemu odnosu do svetinj«.

Kako vsebinsko težko določljiv je dejansko pojem *sproščene* in *sproščenosti*, pokaže Vežjak tudi na primeru opozicije, ki je začela koncept uporabljati za kritiko Janševe vlade. Avtor citira predsednika SD Boruta Pahorja in manifest LDS s Programske konference aprila 2006 – namesto *Janševe sproščene Slovenije* obljublja drugačno, pravo, ki pa je prav tako natančneje ne definira.

V poglavju z naslovom *Ekonomski relaksacija* se Vežjak bolj kot na vsebino reformne gospodarske politike, ki sta jo personificirala neoliberalistična ekonomista dr. Mičo Mrkaić, tedanji vodja strateškega sveta, in dr. Jože P. Damijan, takrat v vlogi ministra za razvoj, osredotoči predvsem na Damijanove reprezentacije *sproščenosti*. Na predstavitveni tiskovni konferenci za delo ministrstva je bila v središču pozornosti igralna miza za ročni nogomet in avtomat z energijsko pijačo. Prav ročni nogomet in minister z zavahanimi rokavi sta postala najbolj oprijemljivi metafori *sproščenosti* v pojavnih oblikah političnega programa; in prav fotografija ministra med igranjem ročnega nogometa je na naslovnici obravnavane knjige.

Na primeru analize *sproščenosti kot političnega programa na področju gospodarstva* pa se jasno pokaže metodološka šibkost obravnavane knjige. Če je v doslej obravnavanih poglavjih avtor razmeroma vestno sledil diskurzivni analizi izjav posameznih vladnih protagonistov ali idejnih vodij, v tem poglavju začne sam operirati z besedo *sproščanje* in *sproščenost*. Pripisuje ju različnim vladnim potezam na področju gospodarstva, kar navsezadnje izzveni kot komentar oziroma kritika. Podoben učinek doseže v poglavju *Sprostitev slovenskih medijev*. Po kratki analizi izjav predstavnikov ali podpornikov vlade nastopi analiza sprememb na RTV Slovenija, pa tudi v drugih medijih. Vežjak se tako na primer dotakne sprememb v časopisni družbi Delo, z njimi povezanih sprememb v uredništvu revije Mag, na Večeru in Primorskih novicah. Pri analizi se odmakne od sicer v knjigi prevladujoče usmeritve izjav političnih protagonistov o *sproščanju* in *sproščenosti*, pojavi pa se navajanje ocen političnih komentatorjev, ki določenim vladnim potezam – ne zgolj glede sprememb na področju medijev, pač pa tudi v gospodarstvu – večinoma ironično pripisujejo značilnosti *sproščenosti*. Vežjak enako stori tudi v primeru analize ksenofobije. Ob navajanju stališč komentatorja Mladine, ki sovražno govori do Romov in izbrisanih oceni kot posledico *sproščene Slovenije*, se vpraša: »In kako sploh preseči antagonizme med intencami in dejanji: oblast si želi sprostiti medije in potem odvzame avtonomijo javni televiziji, želi sprostiti šolo in uvede segregacijo za romske učence, želi sprostiti gospodarstvo, a se goreče bojuje za 'nacionalne interese', želi sprostiti odnos do zgodovine, a nam ponuja svoje, 'pravo' branje zgodovinskih dejstev?«

Avtor pa tudi s tem odmikom – namenoma ali ne – pravzaprav dokaže prepletenost treh »relativno arbitrarnih funkcij koncepta sproščenosti«, torej *ideologema*, *slogana* in *filozofema*, zaradi katere je sam koncept *sproščenosti* po eni strani vsebinsko nemogoče do konca definirati, prav zato pa se mu lahko pripisuje različne pomene. »V številnih označevalnih rabah se koncepta vselej drži univerzalizem in zato funkcionira zelo preprosto: z njim razložimo vse, a hkrati ostaja sistemski, projektni koncept.« Odlično torej, ugotavlja Vežjak, nastopa v vlogi ideologije, ki po Močnikovi

razlagi Althusserjeve teze o ideologiji *vselej interpelira individue v subjekte*. Ogovarja jih tako, da se ji odzovejo, in odzovejo se kot subjekti. Vezjak na ta način pritrди uvodnemu vprašanju in ugotovi, da *se za konceptom sproščenosti razkriva poseben tip ideologije*. *Sproščenost*, ugotavlja avtor, funkcionira kot *nek poziv nazaj k človeku*. »V tem grmu se skriva ideološka moč tega koncepta: realnost je popačena, fetišizirana, mistificirana, mitologizirana, zato jo je treba spraviti nazaj v njene prave tečaje, po vladarjevih željah in tistih njegovih prišepetovalcev, kakopak.«

Čeprav delu lahko očitamo metodološko šibkost, za bralca bi bil morda prijaznejši tudi kronološki pristop navajanja citatov, manjka pa tudi seznam citiranih časopisnih člankov in citiranih televizijskih oddaj, je knjiga *Sproščena ideologija Slovencev* edinstvena analiza pojma *sproščenosti*, ki je za naslovnike slovenskih množičnih medijev zaradi inflacije njegove uporabe postal pravzaprav samoumeven. Avtor na berljiv način predstavi cel spekter njegovih pomenov, problematizira njihovo uporabo in nakaže možne posledice. Zanimivo bi bilo spremljati tudi nadaljnji razvoj uporabe *koncepta sproščenosti*, torej od jeseni 2006 naprej, do koder sega analiza obravnavanega dela, tako da bi knjiga lahko dobila tudi svoj drugi del.

Irena Selišnik

**Alenka Šelih, Milica Antić Gaber, Alenka Puhar, Tanja Renner, Rapa Šuklje in Marta Veginella: Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem. Založba Tuma: Ljubljana, 2007
598 strani (ISBN 978-9616-6820-15), 49 evrov**

Knjiga *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem* je dolgo pričakovana uresničitev ambicije po predstavitvi *her-story* (njene zgodbe), torej biografij Slovenk, ki so soustvarjale znanstveno, umetniško, podjetniško in politično slovensko družbo 19. in 20. stoletja. Stara želja, ki je nastala s feminističnim gibanjem, z ženskimi društvi in z izrednimi posameznicami, ki so terjale, da se tako v vsakdanjemu življenju kot v normativnem smislu prepozna prispevek žensk pri soustvarjanju družbe. Toda če so bili prvi poskusi Minke Govekar iz leta 1926 izrazito aktivistični, pisani za ožji krog ljudi in so predstavljali le »načrt za bodočo temeljito monografijo o trpljenju, stremljenju in delu slovenske ženske«, je monografija *Pozabljena polovica*, izdana skoraj 80 let kasneje, velik, sicer pozen, a vendar kvalitativen in kvantitativen preskok naprej.

Kljub temu pa obe, časovno tako oddaljeni monografiji povezuje visoka motiviranost njenih snovalk. Knjiga *Pozabljena polovica* se začne z uvodno študijo Alenke Šelih. Nato sledi prispevek Marte Verginella, ki razmišlja o uporabi biografske metode in se pri tem naveže na feministično tradicijo. Knjiga *Pozabljena polovica* nam v nadaljevanju predstavi kar 129 portretov žensk, ki so že pokojne in niso bile rojene po letu 1920. Oba kriterija sta tako dodobra omejila raziskovalno področje, urednice pa so dodale še tretjega: predstavljene ženske naj bi pomembno prispevale k razvoju Slovenije ali k življenju v Sloveniji, vanj pa bi bile uvrščene tudi tiste, ki so s svojim delom pomenile preboj žensk na določenem področju. Tako so se v knjigi denimo znašle Zdenka Brejč - Perne, druga ženska, vpisana v imenik Odvetniške zbornice, ali Kristina Gorišek Novaković, prva pilotka. Avtorice so namreč posebej želele predstaviti predstavnice tistih poklicev, ki so bile dotlej zamolčane ali prezrte. Poleg teh kriterijev pa je uredniški odbor želel omogočiti tudi regionalno zastopanost žensk v knjigi. Tako bomo v njej našli tudi ženske, ki so postale prave lokalne legende, kot Mici Logar, ki je skupaj s svojimi sestrami vodila znameniti hotel v Logarski dolini. V knjigi tako ne beremo le o Angeli Vode ali Zofki Kveder, ki sta recimo